

BEELDKWALITEITPLAN STADSWALZONE

'S HERTOGENBOSCH

DATUM	oktober 2009
PROJECTNUMMER	2549
VERSIE	2
OPDRACHTGEVER	gemeente 's-Hertogenbosch

VOORWOORD

De stadswalzone is gelegen tussen de historische binnenstad van 's-Hertogenbosch en de wijk Zuid. De stadswalzone omvat zowel het gebied op als onderaan de vestingmuur, tussen de Pettelaarseweg en de Van Veldekekade. Een groot deel van het gebied is in 1991 door de minister van VROM aangewezen als beschermd stadsgezicht.

In de stadswalzone vindt een confrontatie plaats tussen de vestingwerken en het in de wijk Zuid gelegen Zuiderpark. De vestingwerken moeten hierbij niet alleen opgevat worden als de zichtbare delen van de vesting, maar ook als de onzichtbare delen; de schootvelden die van oudsher vrij werden gehouden van obstakels. Deze schootvelden liggen voor een deel in het huidige Zuiderpark.

In de stadswalzone speelt een omvangrijke ruimtelijke ontwikkeling. De gemeente wil de stadswalzone weer zichtbaar maken als onderdeel van de totale vesting van 's-Hertogenbosch in combinatie met het realiseren van een grote ondergrondse parkeervoorziening en het realiseren van een kwalitatief hoogwaardige voetgangersverbinding tussen de binnenstad en het Zuiderpark.

Om de stadswalzone weer zichtbaar te maken dienen alle ongewenste visuele elementen te worden verwijderd en dient het gebied te worden heringericht. Het Vonk & Vlamterrein onderaan de vestingmuur dient te verdwijnen en het tenniscomplex van BTC de Pettelaer en het clubhuis van rugbyvereniging The Dukes aan de voet van bastion Baselaar dienen te worden verplaatst. Onderhavig beeldkwaliteitplan Stadswalzone dient als leidraad bij de ruimtelijke (landschappelijke/architectonische) uitwerking van deze ontwikkeling. De ruimtelijke ontwikkeling wordt mogelijk gemaakt door het vast te stellen bestemmingsplan Zuiderpark-Stadswalzone.

Het beeldkwaliteitplan vormt een kader voor esthetische en functionele kwaliteit. Het is voorwaardenscheppend, maar vormt tevens een inspiratiebron voor de te realiseren hoogwaardige herinrichting van het gebied.

Gekozen is voor een integrale benadering van landschap, architectuur en openbare ruimte. Om samenhang tussen landschap, architectuur en openbare ruimte te bewerkstelligen dienen de op verschillende schaalniveau's te maken keuzes zorgvuldig te worden bepaald.

Het beeldkwaliteitplan Stadswalzone vult het bestemmingsplan Zuiderpark-Stadswalzone aan. De in het beeldkwaliteitplan opgenomen welstandscriteria zullen na besluitvorming in de gemeenteraad de huidige in de Welstandsnota opgenomen criteria vervangen. De criteria vormen het nieuwe toetsingskader bij de beoordeling van de plannen door de Welstand- en Monumentencommissie.

Een gebied als de stadswalzone kan niet beoordeeld worden zonder het te beschouwen in de ruimtelijke ontwikkelingen op stadsniveau. Het beeldkwaliteitplan sluit dan ook aan op de uitgangspunten voor ontwerp, zoals deze zijn neergelegd in 'Versterkt Den Bosch' (1999); het ontwikkelingsplan voor de vestingwerken van 's-Hertogenbosch. Dit ontwikkelingsplan wil een bijdrage leveren aan de versterking van de ruimtelijke kwaliteiten van de stad door enerzijds een beter herkenbare samenhang tot stand te brengen tussen de binnenstad en de omliggende stadswijken en anderzijds een versterking van de kwaliteiten van de openbare ruimte van de vestingwerken. Dit laatste met als doel deze beter bruikbaar te maken als wandel- en recreatiegebied voor de bewoners en overige gebruikers van de binnenstad van 's-Hertogenbosch. Hierbij wordt ingezet op het versterken van de 'stadspoorten' en van 'binnen versus buiten'. Belangrijke meerwaarde voor de stad is gelegen in de combinatie van het beter beleefbaar worden van de geschiedenis van de stad en het versterken van de identiteit en het cultuurhistorisch bewustzijn van de stad.

De unieke positie van de stadswalzone tussen het landschap van Het Bossche Broek en de Zuid-Willemsvaart en tussen de historische binnenstad en de wijk Zuid biedt hierbij waardevolle aanleidingen voor ontwerp. Het water en de openheid zijn belangrijke identiteitsdragers voor de stad. Deze dragers zorgen ervoor dat de binnenstad zich in contrast daarmee beter aftekent.

Het beeldkwaliteitplan is als volgt opgebouwd: nadat in hoofdstuk 1. de geschiedenis en ruimtelijke identiteit van de stadswalzone zijn geschetst en in hoofdstuk 2. de voorgestane ontwikkeling, wordt in hoofdstuk 3. de ruimtelijke visie voor het gebied gepresenteerd en toegelicht. De visie wordt in de daarop volgende hoofdstukken 4. en 5. voor respectievelijk de zone op de vestingmuur en de zone onderlangs de vestingmuur uitgewerkt in uitgangspunten voor architectuur en openbare ruimte. Tevens worden deze uitgangspunten voor beiden deelgebieden vertaald in Welstandscriteria. Het laatste hoofdstuk 6. omvat conclusies en aanbevelingen voor het vervolg.

's-Hertogenbosch, oktober 2009

INHOUD

1.	IDENTITEIT VAN DE PLEK	3
	ontwikkelingsgeschiedenis	
	deelgebieden	
	identiteit deelgebieden	
2.	VOORGESTANE ONTWIKKELING	17
3.	RUIMTELIJKE VISIE	23
4.	UITGANGSPUNTEN ZONE OP DE MUUR	31
	architectuur	
	openbare ruimte	
	welstandscriteria	
	- vestingmuur en bastion	
	- Casinotuin	
5.	UITGANGSPUNTEN ZONE ONDERLANGS DE MUUR	49
	architectuur	
	openbare ruimte	
	welstandscriteria	
	- open zone	
	- activiteitenpark	
6.	CONCLUSIES & AANBEVELINGEN	67
	BRONNEN	68
	COLOFON	69

IDENTITEIT VAN DE PLEK

geschiedenis

's-Hertogenbosch is gelegen op een zandopduiking in een laagveengebied. Het laagveen wordt doorsneden door de veenstroompjes van Aa en Dommel, die samenstromen in de Dieze en tenslotte uitstromen in de Maas. De stad en haar inundatiegebieden hebben vanouds een strategische ligging ten opzichte van de Brabantse Wal en zijn in dit licht reeds in een vroeg stadium versterkt met wallen, grachten en andere verdedigingswerken.

De verdedigingswerken van 's-Hertogenbosch zijn ontstaan in een langdurig en voortdurend proces van aanleg en reconstructie. Vanaf het moment dat de stad haar stadsrechten verkreeg in 1185, is er gebouwd aan de stadsmuren en is de ommuring tot drie keer toe vergroot. Er waren muurtorens, die met de komst van het kanon zijn vergroot tot rondelen, waarvan er in het huidige beeld langs de vestingmuur nog enkele herkenbaar zijn. In de 17e eeuw werden vervolgens de bastions ontwikkeld; negen in totaal. Eén en ander hing samen met de ontwikkelingen van het vuurgeschut.

In deze periode waren in de vestingwerken vier land- en twee waterpoorten opgenomen voor de verbinding tussen 'binnen' en 'buiten'.

's-Hertogenbosch kreeg door de militaire verdedigingswerken het karakter van een 'vestingstad', een beperkte stad in een onbeperkt landschap. De vestingwet van 1874 maakte dat deze verdedigingswerken hun militaire betekenis verloren. Dit leidde overal in Nederland tot een ongebreidelde sloop van vestingwerken en stadspoorten, die over het algemeen werden beschouwd als een belemmering van de stedelijke groei en een bedreiging van de stadshygiëne.

Omdat zich in 's-Hertogenbosch de bijzondere situatie voordeed dat de verdedigingswerken ook een bescherming boden tegen het water, heeft de gemeente ze hier in deze periode aangekocht. Samen met het gegeven dat er maar weinig uitgeefbare gronden waren in de stadswalzone heeft dit tot de bijzondere situatie geleid dat bijna de gehele structuur, zoals deze in de 18e eeuw aanwezig was, bewaard is gebleven.

Het aangrenzende open poldergebied van Het Bossche Broek maakt dat ook de vrije schootsvelden vanaf de vestingwerken en daarmee het contrast tussen de omsloten stad en het onbegrensde landschap, nog steeds beleefbaar zijn.

Wel werden de vestingwerken na 1874 ontmanteld. Zo werd het aarden profiel, ter afscherming van de achterliggende standplaatsen van de schutters, in deze periode afgegraven en werd de muur aan de buitenzijde voorzien van een bekledingsmuur en een gemetselde rollaag.

Ter plaatse van de stadswalzone is de vestingmuur opgebouwd uit van oorsprong 14e eeuwse onderdelen. De muur zoals die thans zichtbaar is dateert evenals de bastions Baselaar en Sint Anthonie, echter uit de 17e eeuw. Het tracé van deze tweede ommuring is enigszins gewijzigd ten opzichte van de eerste ommuring, die iets meer naar binnen is gelegen. Bij de 17e eeuwse aanpassingen van de vestingmuur werd eveneens het profiel van de muur aangepast door het aanbrengen van steunberen aan de buitenzijde van de muur. De 14e eeuwse muurtoren of Toren voor de Judasbrug, westelijk van het bastion Baselaar, die van oorsprong aanzienlijk hoger was dan de aangrenzende vestingmuur, werd in deze periode verlaagd tot een rondeel.

De vestingmuur was van oorsprong omgeven door een gracht. Tussen de wal en de gracht bevond zich, afgaande op archeologische waarnemingen, oorspronkelijk een voorlandje. De vestinggracht ter plaatse van de stadswalzone werd in 1909 gedempt. Het maaiveld buiten de vestingmuur kwam hiermee, net als in de huidige situatie, te liggen op ongeveer 4,50 meter +NAP.

In deze periode werd de muur ook voorzien van zijn bekledingsmuur en rollaag, waarvan de bovenzijde net als in de huidige situatie op 7,15 m +NAP kwam te liggen. De vestingmuur markeert in de huidige situatie dus een hoogteverschil van ongeveer 2,65 meter.

Het direct aan de vestingwerken grenzende Zuiderpark maakt onderdeel uit van de wijk Zuid en is van veel recentere datum. Binnen een integraal concept zijn in de 50er jaren van de vorige eeuw de stedenbouwkundige structuur van de wijk en het park ontwikkeld. De stedenbouwkundige samenhang krijgt ondermeer vorm doordat de bebouwingshoogte in de wijk afneemt van de randen (bij de hoofdassen Pettelaarseweg en Jacob van Maerlantstraat) naar het park in combinatie met de brede groene zones, die de wijk verbinden met het park.

Het Zuiderpark bestaat uit twee delen: het noordwestelijke deel, direct grenzend aan de vestingwal en het zuidoostelijke deel of het hart van het Zuiderpark. Het noordwestelijke deel wordt in de Parkennota 's-Hertogenbosch (1991) gerekend tot de historische stadswalzone.

In deze nota wordt de ambitie uitgesproken om in deze zone de openheid te versterken; om de continuïteit van de openheid van Het Bossche Broek door te zetten en daarmee het contrast tussen historische binnenstad en vestingwerken enerzijds en het daaraan grenzende open landschap anderzijds te versterken.

In de huidige situatie wordt deze openheid verstoord door de aanwezigheid van het Vonk & Vlamterrein met haar beplanting van platanen, de tennisvelden en het clubhuis van BTC de Pettelaer (sinds 1947), het rugbyveld en het clubhuis van rugbyvereniging The Dukes (sinds 1974) en door de aanwezigheid van bossages en laanrestanten.

In 1993 heeft MTD landschapsarchitecten een revitaliseringsplan opgesteld voor het gehele Zuiderpark. Het plan kreeg het thema 'grootse groene stilte' mee en vindt haar fundament in het oorspronkelijke volksparkconcept. Het revitaliseringsplan is destijds voor het zuidoostelijke deel uitgevoerd. Hierbij is eveneens een impuls gegeven aan het achterstallige onderhoud en is de gebruikswaarde van dit deel van het park vergroot.

Met het realiseren van het revitaliseringsplan is in het park de doorgaande waterpartij teruggebracht en is de centrale weide, een open flexibel te gebruiken centrale ruimte met daar omheen een verdichte rand van beplanting en bebouwing, in ere hersteld. Door het verwijderen van onderbeplanting en door een verbeterde drainage heeft de centrale weide haar gebruikswaarde teruggekregen en is de visuele en functionele relatie tussen park en stad verbeterd. Door de introductie van een aantal nieuwe entrees is bovendien de samenhang met de wijk Zuid versterkt en is het park aan deze zijde toegankelijker geworden. De paden zijn verbreed en geasfalteerd, waardoor er voor verschillende gebruikers een interessante rondgang om de centrale weide is ontstaan.

De bruggen langs deze rondgang markeren de plekken waar men het water kan oversteken. De hoge windvanen, de populierencirkel, de zeven vliegtuigjes en de op alfabet geordende vaste plantentuin vormen attractiepunten en knooppunten van gebruik langs de rondgang.

Voor het noordwestelijke deel van het park is het revitaliseringsplan destijds niet gerealiseerd. De voorgestane ontwikkeling in de stadswalzone maakt een revitalisering van dit deel van het park alsnog mogelijk.

deelgebieden

Zoals uit de voorgaande beschrijving blijkt is de stadswalzone een gebied met een complexe opbouw en geschiedenis. Hier ontmoeten twee verschillende sferen en stadsdelen elkaar en worden verschillende ruimtelijke contrasten beleefbaar:

- vestingwerken en Zuiderpark;
- stad en land;
- cultuur en natuur;
- intensief en extensief;
- hoog en laag;
- omsloten en open;
- fijnkorrelig en ruim.

Deze contrasten benadrukken de confrontatie van twee tijdslagen. Hierbij vallen de woorden stad, cultuur, intensief, hoog, omsloten en fijnkorrelig toe aan de zone op de vestingmuur, dus aan de rand van de binnenstad.

De woorden land, natuur, extensief, laag, open en ruim behoren toe aan het deel onderlangs de vestingmuur, namelijk het Zuiderpark.

Beiden zones zijn weer te beschrijven als het samenstel van een aantal deelgebieden:

- zone op de muur:
 - vestingmuur en bastions Baselaar en Sint Anthonie;
 - Casinotuin;
- zone onderaan de muur;
 - open zone;
 - activiteitenpark.

- zone op de muur:
stadsmuur en bastions Baselaar en St.Anthonie
- zone op de muur:
Casinotuin
- zone onderlangs de muur:
open zone
- zone onderlangs de muur:
activiteitenpark

identiteit deelgebieden

zone op de muur

De historische binnenstad van 's-Hertogenbosch heeft een driehoekige vorm met centraal gelegen de Markt. Vanaf de Markt verbinden drie doorgaande routes de binnenstad met het buiten de stad gelegen gebied.

De binnenstad heeft een besloten en fijnkorrelig karakter, met smalle stenige straten en omsloten pleinen. Hier is de openbare ruimte optimaal ingericht voor langzaam verkeer en is een groot aantal straten afgesloten voor autoverkeer. Het autoverkeer kan wel om de binnenstad, langs de vestingwerken, rijden.

Een groot deel van het gebied stadswalzone is in 1991 door de minister van VROM aangewezen als beschermd stadsgezicht. De vestingwerken zijn bovendien als geheel beschermd als Rijksmonument en door de gemeente 's-Hertogenbosch aangewezen als gemeentelijk Archeologisch Monument.

Voor de stadswalzone betekent dit dat bij nieuwe ontwikkelingen in het gebied, de waarden van de vestingmuur (inclusief de bijbehorende grondpakketten) zo goed mogelijk gewaarborgd dienen te worden en bij aantasting, de waarden zo goed mogelijk gedocumenteerd dienen te worden.

Bij het ontwikkelen van plannen voor het gebied Zuiderpark/stadswalzone zal expliciet rekening moeten worden gehouden met de aanwezigheid van de vestingmuur, de bastions Baselaar en Sint Anthonie en de vrije schootsvelden. Zij dienen zoveel mogelijk in het plan geïntegreerd te worden.

De unieke kwaliteiten van het contrast tussen de besloten binnenstad en stadswalzone, de verticaliteit van de muur en de openheid van het omliggende landschap dienen hierbij versterkt en beleefbaar te worden gemaakt.

De stadswallen hebben vanouds een betekenis als wandelgebied. Zoals aangegeven in de Nota 'De binnenstad buiten' (1993) wordt in dit licht reeds jaren extra aandacht besteed aan de inrichting van de openbare ruimte van de stadswalzone, waarbij de aanwezige monumentale bomen een specifieke kwaliteit vertegenwoordigen. De kwaliteiten van de stadswallen als recreatieve wandeling kunnen echter nog verder worden uitgebouwd. Hierbij ligt een directe relatie met de verdere ontwikkeling van de ontsluitingsring voor autoverkeer rond de binnenstad, welke over grote lengte langs de stadswallen gesitueerd is. Continuïteit en herkenbaarheid dienen gecombineerd te worden met verblijfskwaliteit en ecologische en historische waarden.

De casinotuin ligt direct aan de stadswalzone. De naam Casinotuin is ontleend aan de Sociëteit Casino, die in 1828 haar deuren opende aan de Papenhulst. In deze periode werd het terrein ingericht als stadswandelpark in landschappelijke stijl. Het vormt een groene schakel tussen de binnenstad en het Zuiderpark, waarbij de later geïntroduceerde diagonale doorsteek door de tuin in het verlengde van de Cavaleriestraat, de belangrijkste voetgangersverbinding vormt tussen de stadswalzone en de binnenstad.

De zone op de muur is samenvattend te beschrijven als een ruimtelijk ensemble met de karakteristieken stad, cultuur, intensief, hoog, omsloten en fijnkorrelig. Binnen deze zone dient op een eigentijdse wijze vorm te worden gegeven aan de cultuurhistorische waarden, zoals die in het ontwikkelingsplan 'Versterkt Den Bosch' zijn beschreven. Het besloten karakter, zoals dat bepaald wordt door de bebouwingwand, de vestingmuur zelf, maar ook door de aanwezige monumentale bomen langs de vestingmuur en op de bastions, wordt hierbij versterkt en de wandeling over de stadswallen wordt in ere hersteld. Hierbij vormen de zichtlijnen op de openheid van het gebied onderlangs de muur belangrijke aangrijpingspunten voor ontwerp.

zone onderlangs de muur

De noordwestelijke zone van het Zuiderpark, die ook tot de stadswalzone wordt gerekend, heeft momenteel een gefragmenteerd en besloten karakter. Door de aanwezigheid van het Vonk & Vlam terrein met haar beplanting van platanen, de tennisvelden en het clubhuis van BTC de Pettelaer (sinds 1947), de velden en het clubhuis van rugbyvereniging The Dukes (sinds 1974) en door de aanwezige bossages en laanrestanten is de samenhang tussen vesting en park hier niet of nauwelijks beleefbaar.

De vestingmuur is vanuit het park niet of nauwelijks zichtbaar en ook de relatie tussen de bastions Baselaar en Sint Anthonie is bijna geheel verdwenen.

Dit noordwestelijke deel wordt ten opzichte van de rest van het park begrensd door de Limietlaan. Aan de westzijde wordt deze laan begeleid door lindenbomen; aan de noordzijde door kastanjabomen. De Limietlaan raakt aan de rondgaande watergang die de centrale weide en het zuidoostelijke deel van het Zuiderpark begrenst.

De huidige dierenweide vormt een afzonderlijk deelgebied in het gebied Zuiderpark/Stadswalzone. Het is deels zeer laag gelegen en te karakteriseren als een omsloten ruimte met enkele vrijstaande bomen. Door de omheining en het gebruik maakt het gebied zich min of meer los van het huidige park.

Samenvattend is de stadswalzone onderlangs de vestingmuur te beschrijven als een ruimtelijk ensemble met de karakteristieke land, natuur, extensief, laag, open en ruim.

In deze zone is het streven gericht op het versterken van de openheid en het contrast tussen historische binnenstad met vestingwerken enerzijds en het daaraan grenzende open landschap anderzijds. De aanwezigheid van het landschap van Het Bossche Broek en de Zuid-Willemsvaart creëert een unieke mogelijkheid om hier een continue, open zone te realiseren.

De inrichting van deze zone dient ingetogen te zijn en moet zich voordoen als het samenstel van een reeks open, groene ruimten met een grootse maat.

Het deelgebied van de huidige dierenweide wordt hierbij ontwikkeld als een activiteitenpark en maakt zich enigszins los van de open zone onderaan de vestingmuur.

voetgangers
ingang

auto ingang

parkeergarage

tennis

rugby

hertenkamp

tennis

2 VOORGESTANE ONTWIKKELING

In de stadswalzone speelt een omvangrijke ruimtelijke ontwikkeling. Deze ontwikkeling bestaat uit meerdere samenhangende deelontwikkelingen. In dit beeldkwaliteitplan dienen deze deelontwikkelingen in hun onderlinge samenhang beschouwd te worden.

parkeervoorziening en stadsgracht

In eerste instantie hangt de ruimtelijke ontwikkeling samen met de ambitie van de gemeente 's-Hertogenbosch om in het gebied een ondergrondse parkeervoorziening te realiseren. Het huidige Vonk & Vlamerrein met zo'n 400 parkeerplaatsen zal hierbij verdwijnen en worden vrijgemaakt van alle visueel storende elementen. In de vrijgemaakte ruimte zal boven de ondergrondse parkeervoorziening een nieuwe stadsgracht worden aangelegd.

bastion Baselaar

De ontsluiting van de nieuw te realiseren parkeervoorziening is met een gecombineerde in- en uitgang gesitueerd op bastion Baselaar. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de bestaande aansluiting op de Hekellaan. Hiermee wordt voorzien in een ontsluiting van de nieuwe parkeervoorziening direct vanaf de binnenstadsring. Bastion Baselaar krijgt hiermee een nieuwe en centrale betekenis in het gebied, tussen binnenstad en Zuiderpark.

onderdoorgang Hekellaan en Casinotuin

Vanuit het in de nieuwe stadsgracht gelegen stijgpunt kunnen bezoekers via een brug over het water aan de ene zijde door de vestingmuur de binnenstad bereiken en aan de andere zijde via de Limietlaan het Zuiderpark. Voor een kwalitatief hoogwaardige voetgangersverbinding met de binnenstad wordt in aansluiting op deze brug over het water voorzien in een onderdoorgang onder de Hekellaan. Bezoekers kunnen zo, via de Casinotuin, de binnenstad bereiken.

De inrichting van de Casinotuin zal aangepast moeten worden aan deze nieuwe betekenis. In 2002 is hiertoe reeds een plan ontwikkeld (Herinrichtingsplan Casinotuin; MTD landschapsarchitecten).

2

tennisvelden en clubhuis BTC de Pettelaer

Het huidige tenniscomplex van BTC de Pettelaer is op en aan de voet van bastion Baselaar gelegen. Door de aanwezigheid van clubhuis, tennisbanen, hekwerken en beplantingen zijn de ruimtelijke continuïteit en herkenbaarheid van de stadswalzone en het bastion hier geheel verdwenen. Bovendien zijn de zichtlijnen vanaf het bastion over de stadswalzone en het Zuiderpark verloren gegaan en is ook een belangrijk deel van het bastion aan de openbaarheid onttrokken.

Met een verplaatsing van het tenniscomplex naar de bestaande dierenweide in het Zuiderpark ontstaat de mogelijkheid om rondom bastion Baselaar de schootvelden weer terug te brengen en kan BTC haar functie als sportvoorziening voor de binnenstad en de wijk Zuid blijven vervullen.

rugbyveld en clubhuis The Dukes

Het rugbyveld van The Dukes gaat in de nieuwe situatie onderdeel uitmaken van de continue open zone onderaan de vestingmuur. Deze zone wordt in het oosten begrensd door de Limietlaan met kastanjabomen. Het huidige clubhuis van The Dukes, nabij bastion Baselaar, vormt in deze zone een ongewenst visueel element en dient verplaatst te worden.

Door het clubhuis te verplaatsen naar de bestaande dierenweide kan de directe relatie tussen clubhuis en veld worden verbeterd en de openheid van de zone onderlangs de muur worden gerealiseerd.

dierenweide en kinderboerderij

Het Zuiderpark is in het recente verleden heringericht. Hierbij zijn echter de zone direct grenzend aan de vestingmuur, de huidige dierenweide en het huidige activiteitenpark met basketbalveld, scouting en skate-baan niet aangepakt. Belangrijk uitgangspunt bij de herinrichting van de dierenweide is dat deze weide zijn centrale plek en betekenis in het Zuiderpark behoudt. Het tenniscomplex en het clubhuis van de rugbyvereniging worden naar de huidige dierenweide verplaatst, op een zodanige wijze dat de openheid van het park en de centrale weide minimaal worden aangetast. De dierenweide wordt hierbij verkleind. Echter zij behoudt haar prominente plek aan de Limietlaan, tussen Zuiderpark en stadswalzone. Daarnaast wordt aan de dierenweide een kinderboerderij toegevoegd. Dierenweide en kinderboerderij krijgen een interactiever en toegankelijker karakter. De huidige hertenpopulatie zal hierbij worden vervangen door diersoorten die minder loopruimte vragen zoals kippen, geiten, schapen, konijntjes, loopvogels e.d.

2

Zuid-Willemsvaart

Een ruimtelijke ontwikkeling, die in de toekomst een meerwaarde kan opleveren voor de stadswalzone, is de omvorming van de Zuid-Willemsvaart van beroepsvaart naar pleziervaart. Tussen het Zuiderpark, de binnenstad en de kades van het kanaal met eventuele aanlegplek kunnen nieuwe relaties ontstaan.

3 RUIMTELIJKE VISIE

De ruimtelijke visie en uitgangspunten voor beeldregie, zoals deze in de hierna volgende paragrafen worden beschreven, zijn op te vatten als een strategie om te komen tot een herstructurering van de stadswalzone; om te komen tot een structuur van betekenisvolle ruimten. Hierbij is het streven gericht op het tot stand brengen van een nieuwe samenhang tussen stadswalzone en Zuiderpark, maar bovendien op het helen van het noordwestelijke en zuidoostelijke deel van het volkspark. Uitzicht en overzicht krijgen weer een hoofdrol.

De eerste strategische inzet van de ruimtelijke visie omvat de restauratie van de vestingmuur en het in ere herstellen van de wandeling over de muur, onder het bladerdak van de aanwezige monumentale bomen.

De bastions vormen langs deze wandeling bijzondere plekken; in hun cultuurhistorische betekenis als onderdeel van de verdedigingswerken van de stad, in hun huidige betekenis als uitzichtpunten vanuit de 'stad' over het 'land' en in dit geval het Zuiderpark en als verzamelplaats van monumentale bomen. Voor het bastion Sint Anthonie is hier met behoud van de aanwezige bomen op eigentijdse wijze vorm aan gegeven middels nieuwe, geprofileerde aarden wallen in combinatie met een cortenstalen constructie. Voor het bastion Baselaar dient dit nog te gebeuren. In de ruimtelijke visie wordt het bastion versterkt in haar centrale ligging ten opzichte van de binnenstad en het Zuiderpark en in haar bijzondere betekenis als knooppunt langs de wandeling over de vestingwallen door de situering van de in- en uitgang naar de ondergrondse parkeervoorziening met een directe aansluiting op de Hekellaan en een trap naar het Zuiderpark.

Deze nieuwe betekenis van het bastion krijgt extra allure door de introductie van een paviljoenachtige horeca-gelegenheid. Door de openheid rondom het bastion te vergroten ontstaan allerlei nieuwe vergezichten over de oorspronkelijke schootsvelden en de huidige centrale weide van het Zuiderpark. Gezeten onder het bladerdak van de monumentale bomen met een optimale expositie op de zon kan men hier in de toekomst optimaal genieten van het uitzicht over het park.

De architectuur van de in- en uitgang van de parkeervoorziening en het horecapaviljoen vragen om een zorgvuldige eigentijdse architectuur, geïnspireerd op de cultuurhistorie van de plek. Voor de architectuur van het horecapaviljoen geldt tevens een sterke mate van horizontaliteit en alzijdige oriëntatie. Zicht op het Zuiderpark is leidend.

Bastion Baselaar met het horecapaviljoen zal een werkelijk attractiepunt worden langs de wandeling over de vesting, met een centrale ligging ten opzichte van de binnenstad en het Zuiderpark. Dit laatste legitimeert ook een directe verbinding tussen bastion en Zuiderpark door middel van een over de muur gesitueerde trap.

3

Hiermee ontstaat een directe verbinding tussen de wandeling over de vesting en een wandeling door het park. Bij alle ingrepen dienen de monumentale bomen op het bastion zoveel als mogelijk gehandhaafd te worden. Waar mogelijk kunnen deze aangevuld worden met nieuwe solitaire bomen of boomgroepen.

De tweede strategische inzet van de ruimtelijke visie vormt het vergroten van de openheid van de zone onderlangs de vestingmuur door het verwijderen van alle ongewenste visuele elementen, zoals beplanting, parkeerterrein, tenniscomplex en het clubhuis van de rugbyvereniging. Onder het maaiveld zal vervolgens een nieuwe ondergrondse parkeervoorziening worden gerealiseerd. Op het dak van deze voorziening zal een stadsgracht worden teruggebracht. Door deze stadsgracht wordt de openheid gewaarborgd. Bovendien wordt de vestingmuur in zijn oorspronkelijke samenhang met de stadsgracht weer zichtbaar.

Een van de ambities van het ontwikkelingsplan 'Versterkt Den Bosch' is het weer afleesbaar en beleefbaar maken van het binnengaan van de vesting. Voor de Pettelaarseweg is hieraan vormgegeven door een geringe versmalling van het wegprofiel ter plaatse van de aansluiting op de vesting, het doortrekken van de stadsgracht en het maken van een dambrug. Tezamen geven ze uitdrukking aan de entree, de poort of toegang tot de binnenstad.

In de ruimtelijke visie wordt de stadsgracht om bastion Baselaar heen gelegd. Hierbij zullen de tennisvelden en het clubhuis van BTC de Pettelaer en het clubhuis van rugbyvereniging The Dukes verplaatst worden naar een andere locatie in het park. De aanwezige waardevolle bomen in deze zone kunnen vooralsnog gehandhaafd blijven. Het rugbyveld gaat onderdeel uitmaken van de continue open zone onderlangs de vestingmuur, evenals overigens het gebied rond bastion Sint Anthonie. Ook voor dit gebied geldt dat de aanwezige monumentale bomen vooralsnog gehandhaafd kunnen blijven. De Limietlaan vormt een duidelijke begrenzing van de open zone onderlangs de vestingmuur naar de rest van het Zuiderpark. Aan de uiterste westzijde krijgt deze laan een nieuwe aansluiting op de Pettelaarseweg. De aanwezige lindebomen worden aangevuld met nieuwe lindebomen.

De uiteindelijke ambitie is dat de zone onderlangs de vestingmuur nog opener wordt door het geleidelijk verdwijnen van de bomen. Voorgesteld wordt dit middels een uitsterfbeleid te realiseren. Het kaartbeeld brengt deze ambitie voor de lange termijn in beeld.

In de open zone is ten behoeve van de toegang tot de parkeervoorziening, in de nabijheid van de Toren voor de Judasbrug, in de nieuwe stadsgracht een stijgpunt gesitueerd voor bezoekers van de ondergrondse parkeervoorziening. Vanaf dit stijgpunt kunnen bezoekers via een brug over het water de binnenstad en het Zuiderpark bereiken. De route naar de binnenstad gaat door de vestingmuur, onder de Hekellaan door en door de Casinotuin naar de Parade en de Markt. Zo kan een bezoeker van 's-Hertogenbosch kennismaken met vijf eeuwen stadsgeschiedenis.

3

De derde strategische inzet van de ruimtelijke visie betreft de inpassing van de nieuwe verbindingroute tussen de binnenstad en het Zuiderpark langs het stijgpunt voor bezoekers van de parkeervoorziening, door de vestingmuur, onder de Hekellaan door en door de Casinotuin. Uitgangspunt hierbij vormt het realiseren van een verbindingroute van hoge kwaliteit in combinatie met het behoud van de aanwezige ruimtelijke kwaliteiten van de Casinotuin. Deze kwaliteiten liggen besloten in een indrukwekkend en historisch bomenbestand en de komvormige ligging van het park aan de stadswal.

De nieuwe verbindingroute is hiertoe vormgegeven als een schegvormige hellingbaan, die vanaf het Cavaleriestraatje en -bruggetje geleidelijk van het maaiveld van de binnenstad naar een nieuw, lager gelegen maaiveld nabij de vestingmuur leidt, om vervolgens ter hoogte van de Toren voor de Judasbrug op dit niveau, onder de Hekellaan door, de vestingmuur te doorsnijden. Door de lengte-, hoogte-, en breedtematen van de onderdoorgang zorgvuldig te kiezen, wordt een hoogwaardige en aangename openbare ruimte gerealiseerd. Aan deze ruimte wordt een ruimte voor beheer en toezicht gekoppeld.

In de ruimtelijke visie wordt voorts voorgesteld om in de Casinotuin de nu in de stadswalzone verspreid staande kunstwerken te verzamelen en een nieuwe plek te geven. Hierbij gaat het ondermeer om verschillende restanten van de verdwenen Wilhelminabrug en het verzetsmonument wat nu aan de overkant van de Hekellaan staat.

De vierde strategische inzet van de ruimtelijke visie betreft het ordenen van een aantal voorzieningen op de locatie van de bestaande dierenweide. Het betreft hier het tenniscomplex van BTC de Pettelaer en het clubhuis van de rugbyvereniging The Dukes.

Het nieuwe tenniscomplex, bestaande uit acht tennisbanen, een mini tennisbaan, een oefenmuur en een clubgebouw wordt binnen een contour van een 2,5 meter brede beplantingsstrook geordend tot een compact en samenhangend geheel. Zo wordt een maximale openheid in het park behouden. Aan de zijde van de Limietlaan wordt het clubhuis van de rugbyclub aan dit compacte en samenhangend complex toegevoegd. Hiermee kan het zich maximaal op het rugbyveld richten, terwijl het in ruimtelijke zin onderdeel uitmaakt van het tenniscomplex. Het geheel dient zich hierbij ten opzichte van haar parkomgeving uit te spreken door middel van een stoere, sobere architectuur met een grote mate van horizontaliteit.

Met de verplaatsing van het tenniscomplex en het clubhuis van de rugbyclub, wordt de huidige dierenweide verkleind, maar behoudt zij haar prominente ligging in het park, tussen de stadswalzone en de centrale weide in het Zuiderpark.

3

De dierenweide wordt in de nieuwe situatie toegankelijker en interactiever doordat je er makkelijk omheen en doorheen kunt lopen. Bovendien wordt er een kinderboerderij aan toegevoegd. De huidige hertenpopulatie wordt vervangen door diersoorten die minder loopruimte vragen zoals kippen, geiten, schapen, konijnen, loopvogels e.d. Het huidige hertenkamp verandert daarmee in een dierenweide met kinderboerderij.

Deze kinderboerderij is gelegen in de dierenweide en bestaat uit een of twee gebouwen. Hier wordt de mogelijkheid geboden de kleine dieren te aanschouwen en aan te raken en eventueel kleine versnaperingen te nuttigen.

De kinderboerderij sluit wat betreft materiaalgebruik aan bij het tenniscomplex en wordt gekenmerkt door een eigen architectuur, die refereert aan de landelijke functie.

